

A TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATOK, SZOROZATOK ÉS KIADÓK NORVÉG NYILVÁNTARTÁSA¹

THE NORWEGIAN REGISTER FOR SCIENTIFIC JOURNALS, SERIES AND PUBLISHERS

Vidar Røeggen¹, Gunnar Sivertsen²

¹vezető tanácsadó, Universities Norway; titkárságvezető, National Board of Scholarly Publishing, Oslo, Norvégia
roeggen@uhr.no

²PhD, kutatóprofesszor, Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education, Oslo, Norvégia
gunnar.sivertsen@nifu.no

ÖSSZEFOGLALÁS

A tudományos folyóiratok, sorozatok és kiadók norvég nyilvántartása az úgynevezett norvég modell egyik alapeleme. Különféle megfontolásokból – többek között értékelési, finanszírozási, statisztikai és társadalmi átláthatósági okokból – ez a modell arra törekszik, hogy a norvég kutatók valamennyi szakmailag lektorált tudományos publikációját összefogja egy országos szintű kutatási információs rendszerben. A különféle típusú és nyelvű tudományos publikációkhoz tartozó bibliográfiai adatokat egyetlen súlyozott mutatóba tömörítik, amely összevethetővé teszi a tanszékek és karok tudományos teljesítményét a kutatóintézeteken belül, illetve a kutatóintézetek között. A kiegyensúlyozott és pontos mérés eléréséhez a jóváhagyott tudományos publikációs csatornák teljes és dinamikus nyilvántartására van szükség.

ABSTRACT

The Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers is a necessary building block in what is referred to as The Norwegian Model. For several purposes—including evaluation, funding, statistics, and societal transparency—this model attempts to comprehensively cover all the peer-reviewed scholarly publications from Norwegian researchers in a nationally shared research information system. Bibliographic data representing scholarly publications of all types and in all languages are aggregated into one weighted indicator that makes the scientific production comparable across departments and faculties within and between research institutions. A complete and dynamic register of approved scholarly publication channels is necessary to achieve a balanced and legitimate measurement.

¹ Fordította: Bakonyi-Tánczos Vera, Máté Mária, Laszkács Ágnes, Csuka Gyöngyi.

Kulcsszavak: tudományos publikálás, finanszírozási modellek, kutatásértékelés, bibliometria, kiegyensúlyozott többnyelvűség, kutatási információs rendszerek, folyóiratlisták

Keywords: scholarly publishing, funding models, research evaluation, bibliometrics, balanced multilingualism, research information systems, journal lists

BEVEZETÉS

Bár a Scopus (Elsevier) és a Web of Science (Clarivate Analytics) szolgáltatói állítják, hogy egyre átfogóbb gyűjteményét nyújtják a világ tudományos és szakirodalmának, mindkét adatbázis meglehetősen részrehajló elméletben és gyakorlatban egyaránt. Számos tanulmány rámutatott, hogy ezekben az adatbázisokban nagy eltérés van a különböző kutatási területek lefedettségében (Aksnes–Sivertsen, 2019). Az egészség-, a természet- és a műszaki tudomány jól lefedett, de nem mondható el ugyanez a társadalom-, és különösen nem a bölcsészettudományról. Mindkét adatbázisnál egyformán tapasztalhatók hiányosságok a nem angol nyelvű publikációk lefedettségében. Ráadásul, bár mindkét adatbázisban nőtt az indexált könyvek száma, a könyvformátumú publikációk lefedettsége még mindig nagyon korlátozott. Egyrészt a nem angol nyelvű szakirodalom, másrészt a könyvformátumú kiadványok korlátozott lefedettsége magyarázza, hogy miért nincsenek még mindig megfelelő arányban képviselve a társadalom- és bölcsészettudományok.

Azt is tudjuk, hogy ezeket az adatbázisokat széles körben használják a folyóiratok rangsorolására a kutatások finanszírozása és értékelése során. Ezek a folyóirat-rangsorolások és -mutatók a gyakorlatban ellene hatnak a kutatás kiegyensúlyozott többnyelvűségének (Sivertsen, 2018a). Többek között ezek a kérdések ösztönözték Norvégiát arra, hogy létrehozza a később „norvég modellként” ismertté vált rendszerét (Sivertsen, 2018b), amely a kereskedelmi indexelő szolgáltatóktól függetlenül biztosította a jóváhagyott tudományos publikációs csatornák teljes és dinamikus nyilvántartását.

A NORVÉG MODELL

A norvég tudós közösségek megállapodtak annak kritériumaiban, hogy a kutatásértékelés és -finanszírozás összefüggésében mit tekintenek eredeti kutatási publikációnak. Ezeket a kritériumokat 2004 óta alkalmazzák a Norwegian Science Index (NSI) elnevezésű, átfogó bibliográfiai adatbázisban. A kritériumokat a Universities Norway (a Norvég Rektori Konferencia) dolgozta ki az alá tartozó országos tudományági stratégiai egységek segítségével, valamint a Norvég Oktatási és Kutatási Minisztériummal együttműködve, hogy a rendszer támogasson

sa az utóbbi intézményfinanszírozási modelljét. A kritériumokat és az adatforrást a Norvég Kutatási Tanács (RCN) is alkalmazza a gyakorlatban a finanszírozási kérelmek elbírálásához szükséges vagy a már támogatott projektekre vonatkozó adatgyűjtés és a kutatási területek országos szintű értékelése során.

Az ebben a modellben alkalmazott alapvető kritériumok szerint a szakmailag lektorált tudományos és szakirodalmi publikációkat úgy határozzák meg és határolják körül, hogy azok összevethetőek legyenek azzal, amikor a Scopus vagy a Web of Science adatbázisban csak az eredeti tudományos publikációkra (tanulmányok) és recenziókra keresünk rá. A forráselemeket (tudományos folyóiratok, szakmailag lektorált könyvek kiadói és konferenciák) hasonlóképpen egyenként választják ki egy sor minimumfeltétel alapján, amelyek a megfelelő minőségű szaklektorálás és kutatás előmozdítását célozzák. A gyakorlatban ezek a minimumfeltételek a forráselemek szélesebb körét teszik elérhetővé, mint a Scopus és a Web of Science esetében.

Ez a modell inspirációként szolgált más európai országok, például Belgium (Flandria) (Engels–Guns, 2018), Dánia (Aagaard, 2018), Finnország (Pölonen, 2018) és Lengyelország (Kulczycki–Korytkowski, 2018), helyi szinten pedig több svéd egyetem (Hammarfelt, 2018) és a University College Dublin (Cleere–Ma, 2018) számára. A modellnek három összetevője van:

1. A szakmailag lektorált tudományos szakirodalom strukturált, ellenőrizhető és validált bibliográfiai nyilvántartásainak teljes körű megjelenítése egy országos adatbázisban valamennyi kutatási területen.
2. Egy olyan súlyozási rendszeren alapuló publikációs mutató, amely a „publikációs pontszámok” intézményi szintű mérése során összehasonlíthatóvá teszi a szakterület-specifikus publikációs hagyományokat a különböző szakterületeken.
3. Teljesítményalapú finanszírozási modell, amely az éves közvetlen intézményfinanszírozás egy kisebb hányadát újraosztja az intézményeknek a publikációs összpontszámból való részesedésük alapján.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a 3. összetevő – még ha csekély mértékben befolyásolja is a teljes finanszírozást – elősegíti, hogy komolyan vegyék a bibliográfiai adatok 1. összetevőben említett teljességének és validálásának szükségességét. Az 1. összetevőben említett adatok jól definiáltak, vagyis a tudományos publikációnak:

- A. tartalmaznia kell valamilyen új felismerést;
- B. olyan tudományos formátumban, amely lehetővé teszi a kutatási eredmények ellenőrzését és/vagy felhasználását további kutatásokban;
- C. és olyan publikációs csatornán keresztül (folyóirat, sorozat, könyvkiadó), amely több intézmény szerzőit képviseli, és a publikálás előtt megszervezi a kéziratok független szakértői lektorálását.

Míg a meghatározás első két követelménye az eredetiség és a tudományos formátum kívánalmát támasztja a publikáció elé (ezt az egyes adatszolgáltató intézmények helyben ellenőrzik), a harmadik követelmény teljesülését központilag támogatja a jóváhagyott tudományos publikációs csatornák dinamikus nyilvántartása. Ez pedig az, amit úgy nevezünk, hogy *A tudományos folyóiratok, sorozatok és kiadók norvég nyilvántartása* (URL1).

A TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATOK, SOROZATOK ÉS KIIDÓK NORVÉG NYILVÁNTARTÁSA

A mutató a jóváhagyott publikációs csatornák országos nyilvántartásából származó információkra támaszkodik, e nyilvántartást a The Directorate of Higher Education and Skills (HK-dir., Felsőoktatási és Szakképzési Hatóság) tartja fenn a norvégiai National Board of Scholarly Publishing (NPU) elnevezésű testülettel együttműködve. A nyilvántartás 2023 szeptemberében 27 008 folyóiratot tartalmazott alapszinten (1-es szint) és 2226 folyóiratot magasabb szinten (2-es szint). Ez utóbbiakat hetvennégy különböző kutatási területről válogatták össze különféle tudományterületek reprezentatív testületei. Bármely kutató javasolhatja új publikációs csatornák felvételét a nyilvántartásba, és ezeket a javaslatokat négy kritérium szerint vizsgálják meg.

A folyóiratnál/sorozatnál teljesülnie kell a következőknek:

1. Rendelkezik érvényes ISSN-azonosítóval, amelyet igazol a The International ISSN Register (URL2) (ez 2014 óta követelmény).
2. Rendelkezik tudományos szerkesztőbizottsággal (vagy azzal egyenértékű szervezettel), amely elsősorban egyetemek, intézetek vagy kutatással foglalkozó szervezetek kutatóiból áll.
3. Elfogadott külső szaklektorálási eljárásokat alkalmaz.
4. Nemzeti vagy nemzetközi szerzői körrel rendelkezik, ami azt jelenti, hogy a szerzők legfeljebb kétharmada tartozhat ugyanahhoz az intézményhez.

A kiadónál teljesülnie kell a következőknek:

1. A publikálás előkészítését a tudományos publikációk meghatározásának megfelelő szerkesztői eljárásokkal szervezi meg.
2. Rendelkezik külső tanácsadók bevonásával működő tudományos publikációs programmal, és törekszik a tudományos szakemberek és kutatóintézetek körében a terjesztésre.
3. Rendelkezik nemzeti vagy nemzetközi szerzői körrel, ami azt jelenti, hogy a szerzők legfeljebb kétharmada tartozhat ugyanahhoz az intézményhez.

Az új javaslatokat a nyilvántartás titkársága készíti elő, és végül az NPU hagyja jóvá. A nyilvántartásnál évente mintegy 1600 új javaslatot dolgoznak fel. Az NPU a publikációs mutató kezeléséért és fejlesztéséért felelős országos bizottság. A kutatói közösség tehát a mutató működésében és annak továbbfejlesztésében is komoly szerepet játszik.

AZ X KATEGÓRIA BEVEZETÉSE

2021-ig a folyóiratokat és a kiadókat a nyilvántartásban az 1-es vagy a 2-es szintre sorolták be, vagy nem hagyták jóvá őket. Ezután jött létre az X kategória, válaszul az egyre nagyobb számban beérkező folyóirat-felvételi javaslatra, amelyeknek nem volt egyértelmű a jóváhagyása vagy elutasítása. A legtöbb esetben a folyóiratok honlapján rendelkezésre álló információk vizsgálata azt mutatta, hogy a folyóiratok látszólag megfelelnek a kritériumainknak. Ugyanakkor láttuk a kutatói közösségben zajló folyamatos vitát arról, hogy a folyóiratok valóban betartják-e a saját maguk által leírtakat. A folyóiratokkal kapcsolatos aggodalmak a nyilvántartás interaktív weboldalán is megfogalmazódtak.

A könyvtárosok és a kutatók gyakran nevezik az ilyen folyóiratokat „ragadozó folyóiratoknak”, az általuk folytatott tevékenységet pedig „ragadozó publikálásnak”. De mit is jelent pontosan a ragadozó publikálás 2023-ban? A kifejezést a tevékenységek széles skálájának leírására használják, a szigorú szaklektorálás hiányától kezdve a kizsákmányoló publikációs modellekig (Hanson, 2021). Azt látjuk azonban, hogy a ragadozó és a magas színvonalú tudományos publikálás között egy széles szürke zóna húzódik, és a cikkjelzési díjak (APC) bevezetése ösztönzi az ebbe a zónába eső publikálást (Zhang et al., 2022).

A díjfizetési kötelezettség bevezetése – amikor amúgy is fennáll a folyamatos publikálási kényszer – arra készteti a kiadókat, hogy a szerkesztői folyamatok és a tartalom minősége helyett a mennyiség terén versenyezzenek.

Ennek a kihívásnak a kezeléséhez kérte ki az NPU a kutatói közösség véleményét. Összeállítottunk egy listát az X kategóriába sorolt folyóiratokról, vagyis azokról, amelyeknek nem volt egyértelmű a jóváhagyása vagy elutasítása. Ezt a listát nyíltan közzétesszük honlapunkon, és felkérjük az ország valamennyi kutatóját, hogy írja meg hozzáfűzni kívánt gondolatait és észrevételeit. Reméljük, hogy a kutatói közösség hozzászólásai, észrevételei és nyílt bevonása a segítségünkre lesznek, és olyan információkkal szolgálnak, amelyek megerősíthetik és alátámaszthatják végső döntésünket.

Az X kategóriába sorolt folyóiratok nagyon sokfélék. Az egyik típusba tartoznak a korábban jóváhagyott folyóiratok, amelyekben norvég kutatók már publikáltak eredményeiket. Ezeknek a folyóiratoknak közös jellemzője, hogy a kutatók aggályokról, aggodalmakról és rossz tapasztalatokról számoltak be velük kap-

csolatban, akár szerzőként, akár szaklektorként, vagy olyan esetekben, amikor a folyóirat kapcsolatba lépett velük, és meghívta őket a szerkesztőségbe, miközben a kiadvány szakterülete messze kívül esett az alapkompenciájukon. Egy másik típus a még jóvá nem hagyott folyóiratok köre – ezek jellemzően olyan kiadványok, amelyek megfelelnek a kritériumainknak, de amelyekkel kapcsolatban már vita zajlik különböző fórumokon vagy blogokon, vagy egyes indexelési szolgáltatások (mint amilyen a DOAJ – Directory of Open Access Journals), szerkesztői visszaélések miatt kizárták a folyóiratot.

AZ „AJÁNLOTT FOLYÓIRAT” KIFEJEZÉS ISMÉTELT BEVEZETÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

Az X kategória bevezetése nyomán előtérbe került annak szükségessége, hogy emlékeztessük magunkat a nyilvántartás létrehozása óta érvényes egyik fő alapelvre. A nyilvántartás nem csupán eszköz, hanem a norvég kutatás minőségi szabványaként is szolgál, és olyan folyóiratokat és kiadókat tartalmaz, amelyek ebből a szempontból ajánlhatók. Az NPU az „ajánlott folyóiratok” kifejezéssel szeretné egyértelműbbé tenni a folyóiratok és kiadók nyilvántartásba vételének alapelvét. E kifejezés azt jelzi, hogy a kiválasztás mögött nem csupán formális kritériumok, hanem tudományos értékek és a kutatás minőségével kapcsolatos megfontolások is állnak. Ugyanakkor, ennek a kifejezésnek a használata kevésbé vonhat maga után jogi következményeket, mint az ellentétes alternatíva, a feketelistázás. Azt, hogy mi az ajánlott, a tapasztalataikra építve a tudományos közösségeknek kell eldönteniük.

A testületek aktív szerepet vállaltak a tudományterületükön a 2-es szintű folyóiratok kiválasztásában. Ezek azok a folyóiratok, amelyeket a legkülönbözőbb tudományterületeken vezető publikációs csatornának tekintenek, és amelyek az egyes országok kutatóinak legkiemelkedőbb munkáit publikálják az adott kutatási területen. Az 1-es szintű folyóiratokat a testületek nem aktív módon választják ki. Valaki javasolja felvételüket a nyilvántartásba, és ha megfelelnek a négy technikai kritériumnak, a listára kerülnek 1-es szintű kiadványként. A tapasztalatok azt mutatják, hogy szükség lehet a tudományos testületek szisztematikusabb bevonására ebben a kiválasztási folyamatban. A testületek csak azt fogják megítélni, hogy a publikációs csatornát ajánlhatónak találják-e vagy sem a saját kutatási területükön való publikálásra. A véleményüket nem kell megindokolniuk.

Az eljárási rend ezen változásával szeretnénk elmozdulni egy olyan nyilvántartás felé, amely csak az adott terület valamennyi norvég kutatóját képviselő országos testületek által ajánlottnak tartott folyóiratokat tartalmazza. Az NPI-rendszer eleve lehetővé teszi, hogy minden döntés átlátható legyen a közösségek számára (Røeggen, 2021).

SKANDINÁV EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS FELHÍVÁS AZ EURÓPAI LISTA LÉTREHOZÁSÁRA

Mint már említettük, a norvég modellt hamarosan más skandináv országok is átvették, és 2013 óta az érintett skandináv szereplők együttműködnek egymással. Együttműködtünk a tapasztalatok megosztásában és az országos publikációs csatornák listájának összehangolásában, valamint egy egységes nyilvántartás, a skandináv lista (Gåsemyr, 2019) létrehozásában.

A csoport számára a következő lépés az volt, hogy elképzeléseinket egész Európára kiterjesszük. Merész törekvésünk az *Európai Tudományos Publikációk Információs Infrastruktúrája* (Infrastructure for European Scholarly Publication Information, ESPI) tervezett létrehozása volt. Ez volt a címe az Európai Bizottsághoz (Európai Hálózatfinanszírozási Eszköz, CEF) 2019-ben benyújtott pályázatunknak is. Az elképzelésünk az volt, hogy a skandináv lista továbbfejlesztésén, más európai országokra való kiterjesztésén és a publikációs adatbázissal való integrálásán alapuló, strukturált és következetes európai publikációs információs infrastruktúrát alakítsunk ki. Ezt azért tartottuk fontosnak, mert a publikációs csatornákra vonatkozó információk – az országos publikációs adatbázisok adatmodelljei, osztályozásai és adatgyűjtési eljárásai közötti különbségek ellenére – felhasználhatók lehetnének a publikációs típusok, a nyílt hozzáférési státusz, a szaklektorálási státusz és a tudományterületek egységes azonosítására. Sajnos a pályázatunkat nem hagyták jóvá.

Eközben továbbra is folytatjuk a skandináv országok közötti együttműködést, és látjuk, hogy egyre nagyobb szükség van a tudományos közösségek bevonásán alapuló, minőségi folyóirat-értékelésre. Ennek oka, hogy a folyóirat impaktfaktorát jelenleg figyelmen kívül hagyják a kutatások értékelésekor (Sivertsen–Rushforth, 2022), míg a tudományos publikálás új üzleti modelljei a mennyiséget részesítik előnyben a minőséggel szemben (Zhang et al., 2022). Nemzetközi együttműködés hiányában valószínűleg nem lehetséges felülemelkedni ezeken a nehézségeken.

IRODALOM

- Aagaard, Kaare (2018): Performance-Based Research Funding in Denmark: The Adoption and Translation of the Norwegian Model. *Journal of Data and Information Science*, 3, 4, 20–30. DOI: 10.2478/jdis-2018-0018, <https://sciendo.com/article/10.2478/jdis-2018-0018>
- Aksnes, Dag W. – Sivertsen, Gunnar (2019): A Criteria-Based Assessment of the Coverage of Scopus and Web of Science. *Journal of Data and Information Science*, 4, 1, 1–21. DOI: 10.2478/jdis-2019-0001, <https://sciendo.com/article/10.2478/jdis-2019-0001>
- Cleere, Liam – Ma, Lai (2018): A Local Adaptation in an Output-Based Research Support Scheme (OBRSS) at University College Dublin. *Journal of Data and Information Science*, 3, 4, 74–84. DOI: 10.2478/jdis-2018-0022, <https://sciendo.com/article/10.2478/jdis-2018-0022>

- Engels, Tim C. E. – Guns, Raf (2018): The Flemish Performance-Based Research Funding System: A Unique Variant of the Norwegian Model. *Journal of Data and Information Science*, 3, 4, 45–60. DOI: 10.2478/jdis-2018-0020, <https://sciendo.com/article/10.2478/jdis-2018-0020>
- Gåsemyr, Kristin (2019): The Nordic List – Nordic Collaboration for Developing a Common Nordic Publication Channel List. (*Spring 2019 euroCRIS Membership Meeting [CSC, Espoo-Helsinki, Finland, May 27–29, 2019]*) <https://dspacecris.eurocris.org/handle/11366/983>
- Hammarfelt, Björn (2018): Taking Comfort in Points: The Appeal of the Norwegian Model in Sweden. *Journal of Data and Information Science*, 3, 4, 85–95. DOI: 10.2478/jdis-2018-0023, <https://sciendo.com/article/10.2478/jdis-2018-0023>
- Hanson, Mark A. (2021): *M. A. Hanson Research: Fruit Fly Genetics and Publishing Ethics. What Is a Predatory Publisher Anyways?* <https://mahansonresearch.weebly.com/blog/what-is-a-predatory-publisher-anyways>
- Kulczycki, Emanuel – Korytkowski, Przemysław (2018): Redesigning the Model of Book Evaluation in the Polish Performance-Based Research Funding System. *Journal of Data and Information Science*, 3, 4, 61–73. DOI: 10.2478/jdis-2018-0021, <https://sciendo.com/article/10.2478/jdis-2018-0021>
- Pölönen, Janne (2018): Applications of, and Experiences with, the Norwegian Model in Finland. *Journal of Data and Information Science*, 3, 4, 31–44. DOI: 10.2478/jdis-2018-0019, <https://sciendo.com/article/10.2478/jdis-2018-0019>
- Røeggen, Vidar (2021): Introducing Level X in the Norwegian Publication Indicator. Involving the Research Community When Evaluating Journals Operating in the Borderland between Predatory and Reputable Practice. *Nordic Perspective on Open Science*, 6, 1–4, DOI: 10.7557/11.6376, <https://septentrio.uit.no/index.php/nopos/article/view/6376/6379>
- Sivertsen, Gunnar (2018a): Balanced Multilingualism in Science. *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, Nr. 40, DOI: 10.1344/BiD2018.40.25, <https://bid.ub.edu/en/40/sivertsen.htm>
- Sivertsen, Gunnar (2018b): The Norwegian Model in Norway. *Journal of Data and Information Science*, 3, 4, 3–19. DOI: 10.2478/jdis-2018-0017, <https://sciendo.com/article/10.2478/jdis-2018-0017>
- Sivertsen, Gunnar – Rushforth, Alex (2022): The New European Reform of Research Assessment. *R-Quest Policy Brief*, No. 7. <https://www.r-quest.no/wp-content/uploads/2023/02/R-QUEST-Policy-Brief-7.pdf>
- Zhang, Lin – Wei, Yahui – Huang, Ying et al. (2022): Should Open Access Lead to Closed Research? The Trends Towards Paying to Perform Research. *Scientometrics*, DOI: 10.1007/s11192-022-04407-5, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11192-022-04407-5>

URL1: https://kanalregister.hkdir.no/publiseringsskanaler/Forside.action?request_locale=en

URL2: <https://portal.issn.org/>